

UDK: 378.014.15

Hilola MAKSUDOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti, PhD
E-mail: hilola-19833@mail.ru

TIQXMMI katta o'qituvchisi, PhD, K.Allautdinova taqrizi asosida

LINGUODIDACTIC CHARACTERISTICS OF TEACHING SPECIALIZED SCIENCES IN A FOREIGN LANGUAGE

Аннотация

The article theoretically analyzes the needs of teaching branch subjects in English and EMI (English as a medium of instruction) language as an important factor in the internationalization of higher education institutions and the expansion of academic mobility. In addition, the problems and possibilities of applying EMI in the republic's HEIs were discussed.

Key words: English as a medium of instruction, field sciences, QS, academic mobility, language policy.

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКАЯ ОСОБЕННОСТЬ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ НАУК НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

В статье теоретически анализируются потребности преподавания отраслевых предметов на английском языке и языке ЕМИ (английский как средство обучения) как важного фактора интернационализации высших учебных заведений и расширения академической мобильности. Кроме того, обсуждались проблемы и возможности применения ЕМИ в вузах республики.

Ключевые слова: английский язык как средство обучения, профильные науки, QS, академическая мобильность, языковая политика.

MUTAXASSISLIK FANLARNI CHET TILIDA O'QITISHNING LINGVODIDAKTIK XUSUSIYATLARI

Аннотация

Maqolada sohaviy fanlarni ingliz tilida o'qitish ehtiyojlari va EMI (English as a medium of instruction) ta'lim tilining oliy ta'lim muassasalarining xalqarolashuvi va akademik mobillikni kengaytirishning muhim omili sifatida nazariy tahlil qilingan. Shuningdek, respublika OTMlarida EMIning qo'llash muammolari va imkoniyatlari muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: English as a medium of instruction, sohaviy fanlar, QS, akademik mobillik, til siyosati.

Kirish. Bugungi kunda universitetlarning ta'lim berish faoliyati yanada takomillashtirilib, xalqimizning asrlar davomida shakllangan ilm sari intilish fazilati yana bir bor namoyon bo'lmoqda. Yoshlarimiz sog'lom hamda go'zal turmush kechirish, egallagan kasbi bo'yicha doimiy ish o'rniga ega bo'lish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, insoniy qadr-qimmatini kamsitishga yo'l qo'ymaslik, qisqacha aytganda, komillikka erishish uchun harakat qilyapti va bu jarayonda ta'lim olishni eng asosiy shart sifatida ko'rmoqda.

Mamlakatimizda 2019 yilning oktyabrida O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi. Ushbu hujjatga intellektual taraqqiyotni jadallashtirish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish hamda xalqaro hamkorlikni mustahkamlash maqsadida fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini rivojlantirish singari vazifalar asos qilib olindi. Konsepsiya mazmuni mamlakatimiz oliy ta'lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini aks ettiradi. Unda oliy o'quv yurtlarida qamrov darajasini kengaytirish hamda ta'lim sifatini oshirish, raqamli texnologiyalar va ta'lim platformalarini joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga jalb qilish,

innovatsion tuzilmalarni shakllantirish, ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish, xalqaro e'tirofga erishish hamda boshqa ko'plab aniq yo'nalishlar belgilab berilgan. Bularning barchasi ta'lim jarayonini yangi sifat bosqichiga ko'tarish uchun xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. "Uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillariga o'qitish sifatini ta'minlash, chet tillarida erkin

so'zlasha oladigan mutaxassislarini tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish, ushbu yo'nalishdagi o'quv dasturlarning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash, chet tillarni bilish darajasini baholashning milliy test tizimini rivojlantirish asosida malaka sertifikatiga ega bo'lgan o'qituvchilar, talabalar va pedagoglarga imtiyozlar berish hamda ularni rag'batlantirish maqsadida O'zbekiston Respublika Moliya vazirligi va Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi bilan birgalikda mutaxassislik fanlaridan chet tilida dars beradigan, B2 va undan yuqori darajadagi malaka sertifikatiga ega bo'lgan ta'lim muassasalarida pedagoglarning ish xaqqlariga 100 foizgacha ustamalar belgilash tartibi ishlab chiqilishini amaliyotga joriy etilinishini ta'minlansin" [3]. Ushbu qarorning tasdiqlanganiga qariyb 5 yil bo'lgan bo'lsada, oliy ta'lim muassasalarida xali bu yo'nalishni yetarlicha yo'lga qo'yish uchun aniq rejalar ishlab chiqilmagan.

"2017-2018 o'quv yilidan boshlab har bir oliy ta'lim muassasida barcha kurslarda kamida 2ta guruhda mutaxassislik fanlarini ingliz tilida o'qitishni bosqichma-bosqich tashkil etish, ingliz tilida dars o'tadigan professor-o'qituvchilarni maqsadli tayyorlash, ularning xorijda tegishli tayyorgarlikdan o'tishini tashkil etish, shuningdek, o'quv mashg'ulotlarini olib borishga xorijiy mutaxassislarini jalb qilish, mashg'ulotlarni rivojlangan davlatlar oliy ta'lim muassasalarida bugungi kunda foydalanilayotgan zamonaviy o'quv adabiyotlari asosida o'tilishini yo'lga qo'yish"[3].

Tadqiqot metodologiyasi. Xorijiy reyting agentliklarining muhim indikatorlaridan biri, oliy ta'lim muassasalarida xorijiy o'qituvchilar salmog'ini oshirish zarur.

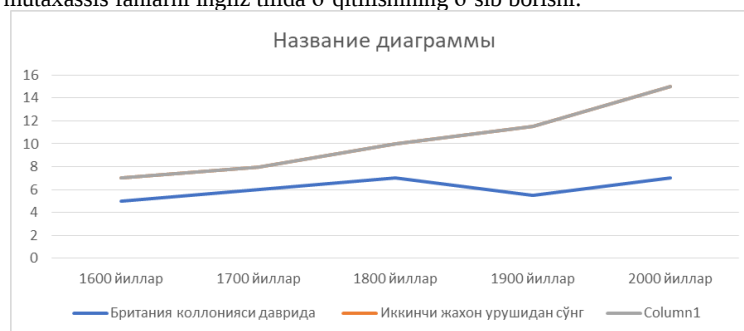
QS yoki THE reyting agentliklarining ro'yxatiga kirgan oliy ta'lim muassasalari tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, xorijiy o'qituvchilar salmog'i kamida asosiy shtat birligining 10 foizini tashkil qiladi, mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarida ushbu ko'rsatkich salmog'i 1 foizga ham yetmaydi. Oliy ta'lim muassasalarida xorijiy talabalar salmog'ini oshirish tavsiya etiladi, chunki dunyoning yetakchi reyting agentliklari indikatorlarida ushbu ko'rsatkichga yuksak e'tibor beriladi. oliy ta'lim muassasalarida xalqaro e'tirof etilgan nashrlar (Scopus)da maqolalar sonini oshirish lozim. Buning uchun respublikamizdagi jurnallarni xalqaro darajaga olib chiqish, xalqaro nashrlar talablaridan kelib chiqib maqolalar chop qilish zarur. oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ish beruvchilar tomonidan baholanishini takomillashtirish kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 7 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalari reytingini aniqlash tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 467-son qarori bilan ish beruvchilarning fikrlari alohida indikator sifatida kiritilgan va bu internet orqali o'tkazilib kelinmoqda. Iy ta'lim muassasalariga qabulni amalga oshirishda, har bir OTM o'zining yo'nalishidan kelib chiqib, OTMga xujjat topshirish talablarini ishlab chiqish tartibini yo'lga qo'yish. Masalan rivojlangan mamlakatlarda OTMga xujjat topshirish uchun IELTS, TOEFL, GMAT va.h kabi sertifikatlar talab qilinadi. Milliy OTMlarga hujjat topshirish uchun xalqaro darajadagi sertifikatlar yoki OTMning yo'nalishidan kelib chiqib imtixonlar olishni yo'lga qo'yish zarur.

Bu o'z navbatida bilimli abituriyentlarni o'qishga qabul qilish, kelgusida OTM obro'sini oshirish, eng yaxshi ilmiy tadqiqot ishlarini amalga oshirish imkoniyatlarini yaratadi, deb hisoblaydi.

Mutaxassislik fanlarni xorijiy tilda o'qitish, bilingvalizm muammolari E.G.Krilov mutaxassislik fanlarni ikki tilda o'qitishda chet tilda kasbiy kommunikativ kompetentlikni (lingvistik blok) va (professionalniy blok) bo'limlarga ajratadi[10]. Bunda til bo'limida kasbga yo'naltirilgan lingvistik, ijtimoiy-madaniy, pragmatik va strategik kompetensiyalarni rivojlantirish. Kasbiy bo'limda esa, kasbiy kognitiv va kasbiy texnologik kompetensiyalardan iborat bo'lishini ta'kidlaydi.

Tahlil va natijalar. Respublikamizda so'ngi yillarda xorijiy davlatlarning OTMlari bilan qo'shma dasturlar deyarli

Dunyo bo'yicha mutaxassis fanlarni ingliz tilida o'qitilishining o'sib borishi:

1-Rasm Ingliz tilida fanlarning o'qitilish holati

Spolskiy fikricha til siyosati 3ta komponentni o'z ichiga oladi:

Language ideology (LI)- til idologiyasi, Language management (LM)-til boshqaruvi, Language rasteise (LP)-til amaliyoti.

Britaniya Kengashi mutaxassislik fanlarini ingliz tilida o'qitadigan o'qituvchilarning quyidagi 10 ta kompetensiya maydonlarini aniqlaydi:

1) Rejalashtirish- tilga bo'lgan ehtiyojlarni aniqlash, tilni o'qitish talabalarini aniqlash, mashg'ulotlar soni, soatini belgilash, talabalarining til ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda yondashuvlar va metodlarni aniqlash;

2) Talabalarining bilim darajalarini, til bilish darajalari, qanday mavzular o'qitilishini aniqlash;

har bir oliy ta'lim muassasalarida ochildi. Misol tariqasida Toshkent farmatsevtika instituti - Sankt-Peterburg unversiteti, Toshkent stomotoliya instituti - Moskva davlat unversiteti kabilar. Ushbu ta'lim dasturlarida o'qish afzalligi ikkala OTMni tugallanganlik haqidagi diplom (Double degree dizidlanadi. Yevropa davlatlarida magistratura va aspirantura ta'lim bosqichlarida fanlarni ingliz tilida o'qitish 60%ni tashkil etmoqda. Unversitetlarning xalqaro nufuzini oshirish, dunyoda reytingini ko'tarishda muhim .

So'ngi ilmiy izlanishlar 2050 yilga kelib ingliz tili xitoy, xind va arab tilidan keyin to'rtinchi o'rinni egallashi takidlanadi. Yevropa davlatlarida magistratura va aspirantura ta'lim bosqichlarida fanlarni ingliz tilida o'qitish 60%ni tashkil etmoqda. Unversitetlarning xalqaro nufuzini oshirish, dunyoda reytingini ko'tarishda muhim .

English-medium education - ta'lim tili ingliz tilida olib boriladi va bu asosan ingliz tili ona tili bo'lmagan davlatlarda amalga oshiriladi.

Dastlab ushbu ta'lim o'z vatanida Angliya va Shotlandiyada, keyinchalik esa, Irlandiyada 16 asr boshlarida avj oldi. Britaniya imperiyasining yuksalishi tilning Britaniya koloniyalariga tarqalishini kuchaytirdi va ularning ko'pchiligida ingliz tili ularning ko'pchiligida ta'lim tili sifatida saqlanib qoldi.

Ikkinchi jaxon urushidan keyin Amerika Qo'shma Shtatlarning iqtisodiy va madaniy ta'sirining kuchayishi ingliz tilining global tarqalishini yanada kuchaytirdi. Shuningdek, internet va fan-texnologiyalarning tez tarqalishi dunyoning ko'plab davlatlarida ta'lim muassasalari ingliz tilida o'qitish tizimiga o'tdi .

EMI kompetensiyasi aslida 2 ta muhim komponentlarni o'z ichiga oladi: lingvistik kompetensiya va kommunikativ kompetensiya. EMI kontekstida mutaxassislik fani o'qituvchisining kompetensiyasi eng muhim nuqta hisoblanadi.

Mohammad Mosiur Rahman Bangladesh OTMlarida o'tkazgan tadqiqotlar natijasida quyidagilarni aniqlaydi [8]. Aksariyat talabalar mutaxassislik fanlarini ingliz tilida o'rganishlaridan asosiy maqsad mehnat bozorida yaxshi ish o'rinlariga ega bo'lish.

3) O'qitish materiallarini tayyorlash, topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;

4) O'qituvchining til bilish darajasi, ingliz tilida kommunikativ kompetensiyaga ega ekanligi;

5) Talabalarining gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish, maxsus mutaxassislikka oid terminlarni qo'llay olishga ko'maklashish.

6) Talabalarining yozuv ko'nikmalarini rivojlantirish;

7) Mutaxassislik fanlarni ingliz tilida o'qitish uchun mo'ljallangan materiallarni ishlab chiqish;

8) Baholash va fidbek berish;

9) Hamkasblar bilan hamkorlikda bo'lish;

10) Kasbiy rivojlanishni doimiy olib borish[2].

Mutaxassislik fanlarni ingliz tilida o'qitishda eng katta muammo mutaxassislik fani o'qituvchilari va talabalarining ingliz tilini bilish darajasi, agar til bilish darajasi yuqori bo'lmas ekan, ushbu ta'lim yondashuvidan foydalanishni yo'lga qo'yib bo'lmaydi.

Xulosa va takliflar. Respublikamizda mutaxassislik fanlarni ingliz tilida o'qitish masalalari E.X. Muhamedov, F.I.Sharipov va O. Tillaboyevalarning ilmiy maqolalarida yoritilgan bo'lib, F.I.Sharipov Toshkent davlat yuridik universitetida EMI o'qitish muammolariga to'xtalib o'tgan[13]. Universitetda jami 19 moduldan 14 tasi ingliz tilida olib borilishini va aksariyat EMI o'qituvchilarning til bilish darajasi IELTS 7 darajani tashkil etishini ta'kidlaydi. Biroq, 2-bosqich talabalariga mutaxassislik fanlarni ingliz tilida o'qitishda dars jarayonida ba'zi mavzular ona tilida muhokama qilinishi mavzuni yanada kengroq yoritish imkoniyatini beradi, deb hisoblaydi. Shuningdek, F.I.Sharipov EMI ni yo'lga qo'yishda:

talabalar o'rtasida til bilish darajasini aniqlash maqsadida diagnostik testini o'tkazish kerak;

EMI kurs talabalardan xalqaro IELTS sertifikatidan 6 darajaga ega bo'lishlari talab etilishi lozim;

o'qituvchilarni yo'nalish bo'yicha ESR kursi bo'yicha malakalarini oshirish lozim, deb taklif beradi.

Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish xolati bo'yicha tadqiqot olib borgan Angliyalik tadqiqotchi Anastasiya Bezborodova ushbu mamlakatlarda EMI o'qitishning yutuqlari va kamchiliklari bo'yicha ma'lumotlar beradi. Qirg'izistonning xalqaro Alato universiteti xar yili juda ko'p xalqaro talabalarni

ta'lim anchagina arzon bo'lganligi uchun jalb etishini ta'kidlaydi. Shuningdek, O'sh davlat universitetida tibbiyot fanlari ingliz tilida o'qitilishi Xindiston va pokistonlik talabalar ko'pchilikni tashkil etishini aytadi. Tojikistonda esa, 2014-2015 yillarda qo'ni Avg'oniston va hindistonlik talabalar 900 nafarni tashkil etganligini aytadi. O'zining tadqiqotini Qirg'izistonning jami 10 ta OTMlarida, Tojikistonning 18 ta va O'zbekistonning 30 ta OTMlarida so'rovnoma o'tkazgan va so'rovnoma natijasida u quyidagi muammolarni va yechimlarini keltiradi:

1) maktab va litseylarda ingliz tilini o'qitish fan dasturlari talabalarining oliy ta'lim muassasasida o'qish uchun yetarli darajaga olib chiqadigan bo'lishi kerak;

2) EMI o'qitish jarayoniga o'tishdan avval EAP va ESP kurslari o'qitilishi lozim;

3) professor o'qituvchilar va talabalarining til bilish darajasini oshirish xukumat va OTM miqyosida qo'llab kuvvatlanishi lozim;

4) oliy ta'lim muassasalari texnik bazalari, o'quv materiallarni ta'minlash uchun iqtisodiy ta'minotga ega bo'lishi kerak;

5) EMI o'qitishdagi muammolar va qiyinchiliklar doimo universitet rahbariyati bilan muhokama qilinishi kerak;

6) oliy ta'lim muassasida aynan qaysi mutaxassislik fanlarni ingliz tilida o'qitish bo'yicha aniq qarorga kelinishi kerak.

Ushbu tavsiyalar ko'plab xorijiy OTMlarda amaliyotda qo'llanilib kelinmoqda va mamlakatimiz OTMlarida ham joriy etilishi ijobiy natijalarga olib keladi deb hisoblaymiz.

ADABIYOTLAR

1. "Integrating Content and Language in Higher Education – international association about higher education at the interface of content and language". iclhe.org. Retrieved 1 January 2021.
2. Retrieved from http://www.slideshare.net/British_Council/
3. "Таълим муассасаларида чет тилларини ўқитишнинг сифатини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасининг қарори 32 (792)-сон, 820-модда. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й.
4. Bezborodova A., Radjabzade S. English in higher education in the Kyrgyz Republic, Tajikistan, and Uzbekistan.// World Englishes Wiley -2022. 72-91 p. going-global-2015-48709789
5. <https://review.uz/oz/post/oliy-talim-muassasalarini-dunyoning-etakchi-reyting-agentliklarining-1000-talik-royxatiga-kiritish-masalalari>
6. <https://xs.uz/uzkr/post/talim-tizimi-islohotlari-ozbekistonda-yangi-ujgonish-davri-pojdevorini-yaratadi>
7. Macaro, E. (2015). Going global 2015: English medium instruction: Seven key points of controversy.
8. Mohammad Masiur Rahman, Manjet Kaur Mehar Singh, Monabbir Johan and Zohur Ahmed English Medium Instruction Ideology, management and practices: a Case study of Bagladesh Private University // English Teaching and Learning Volume 44 number 1, 2020, P 61-79.
9. Wenli Tsou Shin-Meikao english as a Medium of Instruction in Higher education. Implementations and classroom practices in Taiwan.2017-Singapore 218 p.
10. Крылов Э.Г. Интегративное билингвальное обучение иностранному языку и инженерным дисциплинам в техническом вузе. Автореферат дисс. ... док. пед.наук. – Екатеринбург, 2016. – 52 с.
11. Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида" Ўзбекистон Республикаси вазирлар маҳкамасининг қарори 30 (790)-сон, 729-модда. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й.
12. Поленова А.Ю. Английский как язык обучения в университетском экономическом образовании: проблемы и перспективы развития // Journal of economic regulation Vol 7, no.3.2016 -С. 153-162
13. Шарипов Ф.И. The teachers' perception in implementing English language as a medium of instruction in Tashkent state university of law // Вестник науки и образования №9 (112) Часть 3. -2021 С. 42-46.